

Papp Imre

Oktatás és kutatás a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetében

A történelmi kutatásoknak és a történelem felsőfokú oktatásának jelentős hagyományai vannak Debrecenben. A Református Kollégium Bölcsészeti Akadémiáján már a 20. század elején két történelmi tanszék is működött. Az egyetem megszervezésekor, 1914-ben szintén két tanszék (magyar történelmi és egyetemes történelmi) jött létre, amely Történelmi Intézetet („Szemináriumot”) alkotott. Az intézet egyik kiemelkedő személyisége *Rugonfalvi Kiss István professzor* volt, aki 1924-től 1942-ig töltötte be az igazgatói tisztséget, jelentősen hozzájárulva a történelem szak fejlesztéséhez.

1918-ban Ókortörténelmi, 1938-ban pedig Kelet-Európa Történelmi Tanszék alakult. A kutatásra és az oktatásra hosszabb távon is nagy befolyást gyakorló professzorok közül *Alföldi András* (ókortörténet), *Járdányi Paulovics István* (régész) és *Szabó Dezső* (egyetemes történet) külön is említést érdemelnek. Szabó Dezső 1924-től 1959-ig volt az intézet egyetemi tanára. 1943-ban került Debrecenbe *Szabó István*, aki kiemelkedő tudományos munkássága alapján ekkor már az MTA levelező tagja volt. 1959-ig dolgozott az intézetben, de ezt követő nyugdíjas éveit is aktív alkotómunkát végzett. Nemzetközi hírű társadalom- és agrártörténelmi tudományos iskolát alapított. Tanítványai közül többek között *Rácz István* és *Orosz István* – gazdaság- és társadalomtörténészekként – kiemelkedő tudományos pályát futottak be, és szintén tudományos műhelyalapítóká váltak. Orosz István akadémikus, professzor emeritus ma is igen aktív résztvevője és jelentős befolyásolója a magyar tudományos közéletnek, s az intézet legelismertebb szaktekintélye. Szabó István távozása után *Varga Zoltán* professzor lett az intézet igazgatója.

Az 1950-es évek első felének politikai és ideológiai egyenetlenségei után konszolidációs korszak következett. Az intézet szakmai hírnevét tovább növelte a professzorságig eljutó, lejárató oktatóink, *Sarkady János* (ókortörténet), *Niederhauser Emil* (Kelet-Európa-történet) és *Ránki György* (modernkori történelem) munkássága. Mindhárman nemzetközi hírű tudósai lettek szakterületüknek, Niederhauser Emil és Ránki Györgyöt az MTA is tagjai közé választotta. Több évtizedes (Niederhauser Emil harminc évig volt az intézet tanára) tevékenységük szakmai szemléletváltást is hozott. Az 1970-es évektől a kutatás és az oktatás feltételei némileg szabadabbá váltak, lehetővé téve új kutatási területek

és oktatási formák megvalósítását. Új tanszékek alakultak, mind a Magyar, mind az Egyetemes Történeti Tanszék két-két tanszékre vált szét: Középkori és Kora Újkori Magyar (vezetője *Szendrey István*), Új- és Legújabbkori Magyar (vezetője *Fehér András*), Középkori és Kora Újkori Egyetemes (vezetője *Orosz István*) valamint Új- és Legújabbkori Egyetemes Történeti Tanszékre (vezetője *Tokody Gyula*). Később a tanszék élére *Kerekes Lajos* került.

Az 1960–1970-es években a viszonylag alacsony hallgatói létszám következtében az oktatói állomány sem bővült mindig a szakmai követelményeknek megfelelően. A hallgatói létszám lassú növekedése az 1980-as évektől következett be. Ezt az intézet újjászerveződése, a tanszékek és az oktatók számának növekedése követte. *Irinyi Károly* professzor igazgatói tevékenysége alatt alakult meg a Történeti Segédtudományok Tanszéke. Ugyancsak az ő igazgatósága idején került sor az első részleges, de mégis jelentős oktatási reformra is. A merev keretekkel szakítva lehetővé vált a szabad kurzus és oktató választás. Megnövekedett a kurzusok kínálata, színesebbé és kiegyensúlyozottabbá téve az oktatást. A reform javította a hallgatók szakmai orientálódását és az oktató – hallgató közös műhelymunkáját. Jó viszony alakult ki a hallgatók és az oktatók között. Amikor az 1990-es években bevezetésre került a tanegységes, majd a kreditrendszer, az intézet zökkenőmentesen tudott átállni, mivel sok hasonlóság volt az előző és az új rendszerek között.

Az 1980-as évek végén – 1990-es évek elején tragikus események sújtották az intézetet: kilenc kolléga hunyt el alkotóereje teljében. Egy rendkívül tehetséges szakember gárda, szinte egész generáció esett ki a történettudomány műveléséből. A súlyos veszteségeknek napjainkig él a hatása, mivel életkoruknál fogva az elhunytak közül többen (*Madaras Éva, Menyhárt Lajos, Barta Gábor, Bohony Nándor és Kövics Emma*) ma is aktív tudósai lehetnének az intézetnek. Az intézet fiatal, saját nevelésű kollégákkal töltődött fel, akik napjainkra a középgenerációhoz tartozó, elismert történészekké váltak.

A Történelmi Intézet az elmúlt harminc évben sikerrel nevelte a maga történetés-utánpótlását. A kutatási és oktatási kívánalmak azonban szükségessé tették, hogy Budapestről is hívjunk teljes alkalmazással történészeket, akik a helyi kutatók által mellőzött területek szakemberei voltak. Így került Ránki György helyére az Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszékre *L. Nagy Zsuzsa* professzor asszony, Niederhauser Emil helyére az Új- és Legújabbkori Egyetemes Történeti Tanszékre *Gunst Péter* professzor, a Középkori- és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszék élére pedig *Barta Gábor*. *L. Nagy Zsuzsa* a 20. századra vonatkozó modern szemléletű társadalomtörténeti kutatásaival hozott új szintet az intézetbe. *Gunst Péter* az agrártörténetírás hagyományait erősítette, és a történetírás történetét fejlesztette, *Barta Gábor* az Erdély-történeti kutatásokat indította útjára. *L. Nagy Zsuzsa*, professzor emeritusként ma is részt vesz az intézet tudományos munkájában és a doktori iskola tevékenységében.

A szakma iskolateremtő, nemzetközileg is elismert oktató-kutató gárdája sok neves történészt (a korábbi időszakból *Ormos Máriát, Péter Katalint és Tóth Tibort*, a középnemzedékből *Kövér Györgyöt, Gyáni Gábort, A. Varga Lászlót, Krausz Tamást, Gebei Sándort, Bona Gábort, Kovács István Györgyöt, Gyarmati Györgyöt*, a fiatalabb korosztályból *Valuch Tibort, Kaposi Zoltánt, Varga Zsuzsannát* stb.) nevelt ki más felsőfokú intézmények, kutatóintézetek, levéltárak és múzeumok számára. Közülük többen a hazai történésztársadalom meghatározó személyiségeivé váltak. A Történelmi Intézet jelentős „szakmai vonzaskörzettel” rendelkezett és rendelkezik ma is. Az ország számos felsőfokú intézményében, levéltárában, múzeumában és gimnáziumában dolgozó szakemberek szereztek (szereznek) itt doktori fokozatot és habilitációs címet. A médiában és a közéletben is több itt végzett szakember futott be sikeres pályát.

Az intézetet Irinyi Károly halála után (1987) egy-egy ciklusban Rácz István és Orosz István, majd két ciklusban *Barta János professzor* igazgatta. Jelenleg – második ciklusban – *Papp Klára* habil. egyetemi docens az igazgató. Munkáját – a tanszékvezetőkön kívül – egy igazgatóhelyettes (*Pallai László*) és egy intézeti titkár (*Foris Péter*), valamint főállású oktatásszervező (*Hercz Tiborné*) segíti. Öt tanszék együtteséből áll az intézet: Történelmi Segéd tudományok Tanszék (vezetője *Solyosi László*), Ókortörténelmi Tanszék (vez. *Szabó Edit*), Középkori és Kora Újkori Magyar Történelmi Tanszék (vez. *Papp Klára*), Új- és Legújabbkori Magyar Történelmi Tanszék (vez. *Püski Levente*), Egyetemes Történelmi Tanszék (vez. e sorok írója). Az utóbbi eredetileg két tanszék volt, a 2005-ös anyagi megszorítások idején került összevonásra. A tanszékek a kutatás és az oktatás részterületeinek szervezői és lebonyolítói. A gazdálkodás, az oktatás irányítása, összehangolása és a nagyobb kutatási projektek, pályázatok szervezése intézeti keretekben folyik.

A Történelmi Intézet oktatói-kutatói létszáma az 1990-es évek közepén volt a legnagyobb. Az 1995-ös és a 2005-ös anyagi megszorítások miatt valamelyest csökkent az oktatók száma, holott a hallgatói létszám, ha enyhén is, de növekedett. Az ebből adódó szorítást azonban sikerült /sikerül feloldani. A kutatás és az oktatás színvonalának megtartása racionális átszervezéssel, a kollégák részéről pedig újabb feladatok ellátásával jár. Az utánpótlás szakmai kinevelése továbbra is magas színvonalú, de a tehetséges fiatalok alkalmazási lehetőségei beszűkültek, legfeljebb az idősebbek nyugdíjazásakor válhatnak valóra. A szakmai szempontokat sajnos nem lehet mindig érvényesíteni a finanszírozási gondok miatt.

A Történelmi Intézetben – a két professzor emerituson (L. Nagy Zsuzsa, Orosz István) kívül és egy másodállású professzorral (*Németh György*) együtt – huszonnyolc oktató dolgozik. Közülük csak egy tanársegédnek és a latin nyelv tanárának nincs tudományos minősítése. Várható azonban, hogy a közeljövőben PhD fokozatot szereznek. A magas minősítési arány elsősorban a kollégák szakmai kvalitásából adódik, de abból is, hogy magas a közép korosztályú docensek aránya, a teljes állásúak 52%-a. Ehhez képest a két szélső kategória ará-

nya alacsony, mindössze egy tanársegédünk van. A főállású egyetemi tanárok (Barta János, Papp Imre, Solymosi László) száma sem magas. Eddigi hagyományaink szerint a professzori kinevezéshez MTA doktori cím szükséges, amivel jelenlegi professzoraink valamennyien rendelkeznek. Folyamatban van Papp Klára MTA doktori eljárása, s a közeljövőben még egy kolléga kívánja benyújtani akadémiai értekezését.

Vezető oktatóink kutatási témái a történettudomány széles körét ölelik fel, s az ókori görög történelemtől a középkori társadalom- és intézménytörténeten (beleértve az angol, francia és német középkor egyes problémáit), a 18-20. századi gazdaság- és társadalomtörténeten, valamint a 19-20. századi zsidóság történetén keresztül a 19-20. századi eszme- és politikátörténetig terjednek. A tragikus halálesetek miatt kihalt generáció helyére lépő fiatalabb kollégák (docensek és adjunktusok) is méltó szakmai tevékenységgel öregbítik az intézet hírnevét. Az intézet tudományos műhelyei is hosszabb időre visszanyúló, a hagyományokra épülő kutatómunka eredményeiként jöttek létre. Négy tudományos műhely külön is megemlíthető: az epigráfiai kutatások (ókor), a régión-történeti kutatások keretében Erdély és a Partium gazdaság- és társadalomtörténete a 17-19. században, a 17-20. századi magyar és európai gazdaság- és társadalomtörténet kutatása és a 19-20. századi politika-és eszmetörténeti kutatás. Az intézet kiadványai (tanulmánykötetek, periodikák, forrásgyűjtemények stb.), elnyert pályázati témái, konferenciái, nemzetközi kutatási kapcsolatai és a történelem doktori program alprogramjai is többnyire ezen műhelyekhez kötődnek. Oktatóink tudományos teljesítményét tanúsíthatja, hogy eredményesen szerepelnek a különböző ösztöndíj pályázatokon. Hatan részesültek Széchenyi Professzori Ösztöndíjban, hárman Széchenyi István Ösztöndíjat, hét fő Bolyai Ösztöndíjat, két fő pedig Békéssy Béla Ösztöndíjat kapott.

Az intézetben folyó kutatások a normatíván kívül többnyire pályázatokkal finanszírozottak. A leggyakoribb – bár a csökkenő pénzösszegek miatt egyre nehezebben megszerezhető – természetesen az OTKA pályázat. Az elmúlt évtizedben tíz OTKA pályázatot nyertünk, jelenleg három pályázat működik. Ezek közül a legjelentősebb „*A szőlőtermelés és borkereskedelem a 16-19. században*”, kilenc fő részvételével, témavezetője Orosz István. A közelmúlt legsikeresebbje az „*Erdély és a Partium gazdaság- és társadalomtörténete*” (témavezető Barta János) volt, amelyben határon túli szakemberek is részt vettek, s amely a tudományos iskolák számára hirdett OTKA pályázaton a bölcsész tudományágakban jelentősnek számító összeget nyert el.

A pályázatok és egyéb finanszírozások segítségével a kollégák tollából jelentős számú olyan monográfia, forráskiadvány, tankönyv és kézikönyv jelent meg, amely egyszerre szolgálja a tudományos kutatást és a színvonalas oktatást. Összefoglaló művekként a Gunst Péter szerkesztette Európa történetet (1993), valamint az intézet munkatársai által írt háromkötetes (korai középkor, érett és kései középkor, kora újkor) egyetemi tankönyvet (1999–2006) említenénk. Az

intézet munkatársai több forráskiadványt is megjelentettek (pl. Az úrbérrendezés forrásai Bihar vármegyében, Várostörténeti források, Erdély és a Partium). L. Nagy Zsuzsa emeritus professzor asszonynak a két világháború közötti korszakról szóló tankönyve akadémiai díjat kapott. Az „*Erdély és a Partium gazdaság- és társadalomtörténete*” pályázat eredményeként tizenhat kötet és forráskiadvány készült el. Nagy hagyományai vannak a jubileumi kötetek készítésének. Az intézet oktatói tanulmánykötettel emlékeztek meg a 15 évig fennálló Ady Akadémia működéséről (Magyarság és Európa tegnap és ma). Az elmúlt évtizedben négy emlékkötet készült a 70. életévüket betöltött kollégák tiszteletére (Rác István, L. Nagy Zsuzsa, Gunst Péter, Orosz István), az Ókortörténeti Tanszék ugyancsak emlékkötettel tisztelgett egykori professzora (Sarkady János) és az egyetem díszdoktora (Alföldy Géza) előtt. A felsorolt művek csak ízelítőt adnak az intézet munkatársai által írott könyvekből.

A Történelmi Intézetben négy periodika jelenik meg rendszeresen: Történeti Tanulmányok, Hungarian Polis Studia, Ókortudományi Értesítő, Klió. Az intézet munkatársa a budapesti megjelenésű Agrártörténeti Szemle és a Debreceni Szemle főszerkesztője is.

A sikeres hazai és nemzetközi együttműködés egyik legfontosabb területe a konferenciaszervezés. Az elmúlt évtizedben harmincnégy hazai és nemzetközi konferenciát szerveztünk, természetesen rendszerint más intézményekkel együttműködve. Csak néhány példát közlünk. Az ókortörténészek évente rendezik meg az „*Epigraphiai kerekasztal*” c. műhelykonferenciát, külföldi résztvevőkkel. A 2000-ben megrendezett „*Ezer éve Európában*” nemzetközi konferencia anyaga angol, német és francia nyelven jelent meg. Részt vettünk a 2001-ben Clermont-Ferrand-ban rendezett „*Regards croisés*” francia-magyar konferencia szervezésében. Hagyománnyá váltak az Eperjesi Egyetemmel közösen szervezett konferenciák (A Rákóczi-szabadságharc új megközelítésben, 2003; Tolerancia és intolerancia a történelemben 2006-ban; A Thököly felkelés, 2007). A PhD hallgatók kutatásainak nemzetközi együttműködését szervező CLIOHRESnet program keretében 2005-ben Debrecenben került sor konferenciára. 2006-ban a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Bocskai munkabizottságával közösen „*A Bocskai felkelés mérlege*” címmel rendeztünk konferenciát, amelynek anyaga magyarul és németül is megjelent. Szintén 2006-ban konferencián emlékeztünk meg az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc 50. évfordulójáról. 2007-ben „*Tradíció és modernizáció Európában a 18-20. században*”, 2008-ban igen sikeres „*Mátyás és öröksége*”, „*Báthory Gábor és kora*” címmel rendeztünk konferenciát. 2008 decemberében több kollégánk a Kolozsvárott, az Erdélyi Múzeum Egyesület és a Kolozsvári Akadémiai Bizottság közreműködésével szervezett „*Szőlőtermelés és borkereskedelem*” címmel rendezett konferencián vett részt.

Szoros szakmai kapcsolatokat (vendégoktatás, közös pályázatok, konferencia szervezése, kötetek szerkesztése, PhD képzés, habilitáció stb.) ápolunk a hazai

egyetemek társintézeteivel, az MTA Történettudományi Intézetével, levéltárakkal és múzeumokkal. Az MTA Debreceni Területi Bizottságának vezetésében, munkabizottságaiban, a programok szervezésében is komoly szerepet vállalunk. A nemzetközi kapcsolatok szintén több évtizedre nyúlnak vissza. Rendszeresek az oktató- és hallgatócserék, a közös kutatási programok, a doktori képzés és fokozatszerzésben való együttműködés, valamint a nemzetközi konferenciák. Kiemelkedő az együttműködés a Rostocki Egyetemmel és a Clermont-Ferrand-i Egyetemmel. Az intézet mindig kiemelt szintű kapcsolatokat ápolt a határon túli magyar szellemi központokkal, így az Eperjesi Egyetemmel, a Kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetemmel, a Román Tudományos Akadémia Kolozsvári Történettudományi Intézetével, az Erdélyi Múzeum Egyesülettel és a nemrég megalakult Kolozsvári Akadémiai Bizottsággal. Rendszeres ERASMUS kapcsolatunk van Rostockkal, Barcelonával, Písával, Kolozsvárral és Eperjessel.

Az intézet szakmai életéhez a szakmai-közéleti megbízatások is hozzátartoznak, tükrözik a szakma súlyát a tudományos közéletben. Orosz István akadémikus, professzor emeritus tagja az MTA Doktori Tanácsának. Rajta kívül négy oktatónk képviseli választott tagként az intézetet az MTA Történettudományi Bizottságában. Orosz István a Magyar Történelmi Társulat elnöke is. Bekerült egy-egy kollégánk az MTA Diplomatai Munkabizottságába, az OTKA Társadalomtudományi Kollégiumába, valamint az OTKA Történész Zsűrijébe, a DAB különféle bizottságainak vezetőségébe. Munkatársunk az egyetem centenáriuma-ra készülő egyetem történet főszerkesztője (Orosz István).

Az intézet történetétől elválaszthatatlan a másfél évtizedig sajátos közéleti-oktatási szerepet betöltő Ady Akadémia, amely a határon túli magyar anyanyelvű tanárok továbbképzését végezte. Nem csupán történelem szakból képezte a tanárokat, de alapítói és vezetői is a Történelmi Intézetből kerültek ki. A környező országok magyarlakta régióiban hosszú időn keresztül nem voltak a magyar ajkú tanárok számára továbbképzési lehetőségek. Ezt a funkciót pótolta az Ady Akadémia. Történelemből indított kurzusai, amelyek megtartását az intézet oktatói vállalták, jelentősen hozzájárultak a határon túl oktató tanárok történelemszemléletének fejlesztéséhez.

A Történelmi Intézet a Bölcsészettudományi Kar második legnagyobb hallgatói létszámával rendelkezik. Minden képzési formát figyelembe véve kb. 600 hallgatót oktatunk. A hallgatói létszám, a kredit mennyiség és a hallgatói érdeklődés (jelentős számú a történelem minor szakos hallgatók létszáma is) alapján az intézet továbbra is méltó a múltjához. A hallgatói létszám alapján országos viszonylatban az ELTE és a Szegedi Tudományegyetem történései után következik intézetünk. Hozzánk egyelőre csak igen mérsékelten gyűrűzött be a létszámcsökkenés. A felvételi jelentkezések és a végzetek adatai alapján a debreceni történelem szak elismertsége jó. A regionális vonzáskörzetnek országos és határon túli szálai is vannak. A rendszerváltás óta a határon túli magyar diákok is szívesen választják Debrecent, elsősorban Romániából, de a Kárpátaljáról is

jelentkeznek hallgatók. A határon túli magyar diákság csak néhány helyen és korlátozott számban szerezhethet magyar nyelven történelem szakos diplomát. Az elmúlt évtizedben rendszeressé vált az angol nyelvű kurzusok (magyar művelődéstörténet, Közép-Európa története stb.) tartása az egyetemen tartózkodó külföldi hallgatók számára. A művelődéstörténeti előadásokat több éven át hallgatták a Mount Vernon Nazarene College (USA, Ohio) hallgatói. Ezen túl ISEP és ERASMUS ösztöndíjasok is rendszeresen jelentkeznek az angol nyelvű kurzusokra.

A többciklusú oktatási rendszer minden szintje (történelem BA, történelem MA, történelem tanár MA, PhD) akkreditált. A Dunától keletre, Szeged mellett csak Debrecenben járható végig a bolognai oktatás mindhárom ciklusa. A BA mellett még a régi, kifutóban lévő ötéves, kredites történelem szakon is vannak hallgatók (IV. és V. évf.). Emellett a régi és az új levelező képzés is folyik. Mivel az intézetben mindig folyamatos volt az oktatás korszerűsítése, a BA képzés (szakfelelőse Papp Klára) beindítása sikeres volt. A két rendszer (a három éves és a régi öt éves) zavar nélkül működik egymás mellett. A BA képzésen az alapozó tárgyak után levéltár szakirány és három specializáció (gazdaság- és társadalomtörténet, nemzetközi kapcsolatok története, modern politikai eszmék és intézmények története) között választhatnak. A BA képzés eddigi tapasztalatai arra utalnak, hogy a végzős hallgatók egy jelentős hányada alkalmas lesz a 2009. szeptemberében induló MA tanulmányok (szakfelelőse Papp Imre) megkezdésére. A BA-ról való alaposabb véleménynyilvánításhoz azonban még nem telt el elegendő idő. Természetesen ellentmondásai is jelentkezhetnek az új rendszernek. Például mit kezd a három éves BA diplomájával az a hallgató, aki nem kerül be az MA képzésbe? A mesterképzés tananyaga készen áll, a kötelező alaptárgyak mellett ez a rendszer is választható specializációkból áll.

Az intézetben – a karral szorosan együttműködve – körültekintő „tehetség-gondozó” tevékenység folyik. A BA képzés első két félévének teljesítését követően a hallgatók kb. 10 %-ának lehetősége van bekapcsolódni a kar tehetséggondozó programjába, amely a feltételeket teljesítő diákoknak a kijelölt tanár-kutató tutorokon keresztül egyéni konzultációs rendszert biztosít. A tehetséggondozásban résztvevő diákjainkat ösztönözzük, hogy kapcsolódjanak be az OTDK külföldi szekcióiban folyó munkákba. A tudományos diákköri munka mindig nagy hangsúlyt kapott az oktatásban-kutatásban. Sok hallgatónk nyert díjakat az országos diákköri konferenciákon. A 2007. évi OTDK-n három Pro Scientia Aranyérmes és egy első helyezést szereztek hallgatóink. *Barta Róbert* docens –, aki éveken át a TDK kari vezetője is volt – mestertanári címet kapott.

Oktatási rendszerünk csúcsát a doktorképzés foglalja el. Az országban, 1993-ban az elsők között vezettük be az új három éves doktori képzést történelem doktori program keretében. Vezetője L. Nagy Zsuzsa professzornő lett, akinek más kollégákkal (Rácz István, Gunst Péter, Orosz István) együtt nagy szerepe volt a sikeres alapításban. A képzés három alprogrammal (régión történeti kutatá-

sok, egyetemes és magyar gazdaság- és társadalomtörténet, magyar és európai társadalom- és eszmetörténet a 19-20. században) indult. Sikeres működése révén az ország egyik legkeresettebb doktorképző intézményévé vált. Már az 1990-es évek közepén kialakult az a különleges funkciója, amely napjainkig megmaradt: a romániai és a kárpátaljai magyar tudományos utánpótlásban betöltött jelentős szerep. Napjainkban szép számú olyan kolléga tanít felsőfokú intézményekben, aki itt szerezte PhD fokozatát.

2002-ben a doktorképzés átszerveződött, doktori iskolák jöttek létre. Az akkori felfogásnak megfelelően, a multidiszciplinaritás jegyében a történelem doktori program a néprajzi doktori programmal együtt alkotott egy doktori iskolát. Így született meg a ma is működő Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola. A két program (tudományág) között mindig szoros szakmai kapcsolat volt. Több olyan kutatási terület volt és van, amelyet csak közösen lehet végezni, így agrártörténet-agrárnéprajz, régiókutatás, etnikumok és felekezetek kutatása stb. Gunst Péter nyugdíjba vonulása után Barta János lett az iskola és a történelem program (újabban tudományterületnek is nevezendő) vezetője. A történelem doktori program viszonylag széles szakmai arculatú, a már említett tudományos műhelyekhez kötődik, tizenhat témakört ajánlva a felvételiző hallgatóknak. Négy, részben a néprajzzal közös alprogrammal (kutatási területtel) rendelkezik: a néprajzzal közös gazdaság, társadalom és életmód története, nemzetközi kapcsolatok története, politikai eszmék és intézmények története. A néprajzi program keretében is működik egy közös alprogram kulturális ökológia, művelődés- és vallástörténet címmel.

A történelem doktori programnak tizenkét törzstagja és kb. húsz oktatója van, beleértve a törzstagokat is. A program évente hat-hét ösztöndíjas helyet tölthet be a határon túliakkal együtt, ami nem okoz gondot, mert a túljelentkezés rendszeres, s így lehetőség nyílik a válogatásra, a színvonal megtartására. A költség-térítéssel (levelező) képzésre jelentkező hallgatókból is kb. ugyanekkora a felvettettek száma. Ezenkívül évente egy-két egyéni képzésre jelentkező is akad. Egyéni képzésre csak az kerülhet be, aki gyakorlatilag már elkészítette dolgozata nyers-fogalmazványát, és megfelelő tudományos publikációval rendelkezik. Jelenleg huszonhárom nappali, tizenhat költség-térítéssel és két egyéni hallgatója van a programnak. A felvett hallgatók jó része (kb. 60 %-a) természetesen az intézet történelem szakáról került ki, a többiek más magyar és a határon túli egyetemen végeztek. Az akkreditációk során erősségünként emelték ki a határon túlról érkező doktoranduszokkal való törődést.

A hallgatók elméleti és gyakorlati képzési, valamint kutatási krediteket kötelesek megszerezni. Az elméleti megalapozáson (kötelezően választható előadások az alprogramok kínálatából, kötelező kutatómódszertan, doktorszeminárium, informatikai ismeretek stb.) és a gyakorlati képzésen (óratartás gyakorlása, konferencia-előadás gyakorlása) mellett a fő hangsúly a kutatásra, a témavezetővel végzett műhelymunkára helyeződik. A hallgató köteles publikációkat készíteni

és megjelentetni, a doktoranduszoknak szervezett vagy egyéb konferencián előadni. Az értekezés benyújtása előtt kötelező az elővita, amelyen több külső szakember is részt vesz. Az előbírálathoz rendkívül hasznos a dolgozat végleges elkészítéséhez, mert fontos korrekciókat tesz lehetővé. A program oktatói állománya alkalmas idegen nyelvű doktori eljárás lebonyolítására is. Angol, német és francia nyelvű dolgozatokat már fogadtunk, és ezeket sikeresen megvédték. A doktori eljárás lebonyolítása ütemes, a program fegyelmezettséget, a határidők betartását követeli meg. Az infrastrukturális feltételek viszonylag kedvezőek, az intézet jelentős könyvtárral és informatikai felszereltséggel rendelkezik. A könyvtár fejlesztése kiemelt szempont, mert a régióban nincs több ilyen jelentős szakkönyvtár. Talán a helyhiányt volna szükséges enyhíteni.

Történelemből évente hét-nyolc jelölt szerez doktori fokozatot. A színvonalra jellemző, hogy viszonylag alacsony arányú a száz százalékkal megvédett dolgozat. A képzés eredményességét illetően nehéz pontos adatokkal szolgálni, de megközelítőlegesen igen: a felvett hallgatók 70-80 %-a fokozatot szerez. A fokozatszerzésre alkalmatlan hallgatókat a rendszer még a védés előtt kiszűri. A doktori eljárások mellett, a program a habilitációs eljárások szakmai részének is a lebonyolítója. Évente két-három habilitációra kerül sor. Ez nem csupán a belső szakmai előmenetelt szolgálja, hanem gyakran más felsőfokú intézményből, kutatóintézetből (ELTE, Történettudományi Intézet, Esterházy Főiskola) is van jelentkező.

Egy ilyen, bölcsészettudományi viszonylatban nagy számú szaknak természetesen gondjai is akadnak. Az örök gond a szakma alulfinanszírozottsága, amely legjobban az oktatói létszámot sújtja. Feladataink mértéke és minősége nagyobb létszámot indokolna. Az ország nagy egyetemlein a hasonló nagyságú feladatokat végző történelmi intézetek nagyobb oktatói létszámmal rendelkeznek. Kevés és beszűkülő a szakma pályázati lehetősége, s kicsi az elnyerhető összeg is. A doktori iskolában magas a professzorok korfája, s az utánpótlás lassú. Túlzottan elhúzódnak az MTA doktori cím megszerzésének ideje, professzorok idehozatala pedig pénzhiány miatt nem lehetséges. Többször változott a doktori iskolákról kialakult koncepció is. Kialakításuk idején a multidiszciplinaritás elve érvényesült. Az utóbbi időben a "koherencia" elvére hivatkozva a multi- vagy interdiszciplináris doktori iskolák kevésbé preferáltak. Az akkreditációs követelmények olykor nincsenek összhangban az anyagi lehetőségekkel.

A közeljövőben ezen gondok megoldása és a változó feltételekhez való alkalmazkodás lesz a feladatunk. (Az intézet honlapja az alábbi címen tekinthető meg: <http://delfin.unideb.hu/~history/>)